

פרק ד מעלת הצדיק ומעלת בעל התשובה

בפרק אין עומדין (ברכות לד, ב): "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים - 'עין לא ראתה אלהים זולתך' (ישעיהו סד, ג).

ופליגא דר' אבהו דא"ר אבהו: במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים עומדים, שנאמר (שם נז, ט): 'שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְרַחוּק וְלְקָרוֹב' - לרחוק ברישא והדר לקרוב (=ה' נותן שלום תחילה למי שהיה רחוק - היינו שחטא ועשה תשובה, לפני שנותן שלום למי שהיה קרוב - היינו מי שלא חטא מעולם).

ואידך מאי 'רחוק'? רחוק מעברה מעיקרא, 'קרוב' - קרוב לעברה מעיקרא ונתרחק ממנה".

ויש לתמוה שיהיה בעל התשובה מדרגתו גדולה ממי שלא חטא! ולפי זה יהיה מדרגת דוד שעשה תשובה יותר גדול ממשה שלא חטא! ומכל מקום אין זה קשיא (לרבי אבהו, מדוע דוד לא גדול ממשה) כי שאני משה דמופלג במעשים היה, ומילתא אחריתי היה בו. ולא אמרו, רק כאשר הם שווים: הצדיק שלא עשה החטא ובעל התשובה שעשה החטא ושעשה תשובה.

וטעם מחלוקת זו, כי למאן דאמר "בעל תשובה יותר גדול" - כי התשובה אי אפשר (שהאדם יגיע אליה, אלא) רק מצד מדרגה יותר עליונה, שהיא התפשטות (=התרחקות) מן החטא. שכאשר כבר חטא ושב בתשובה - דבר זה התרחקות יותר מן החטא ממי שלא חטא והוא צדיק. שזה שלא חטא אין צריך להתגבר על יצרו כמו מי שחטא ושב בתשובה - שזהו צריך להתגבר על יצרו ומתרחק מן החטא לגמרי. ולפיכך כתיב: "שלום לרחוק" ואחר כך "לקרוב", ודבר זה מבואר.

ומאן דאמר "צדיק גמור יותר עדיף" - מפני כי בעל תשובה היה בעל חטא, והרי כיוון שהיה בעל חטא - יש לו צירוף (=קרבה, קשר) אל החטא, והצדיק שהוא צדיק גמור, לא היה נוטה אל החטא כלל (כלשון הגמרא: "רחוק מעברה מעיקרא"). ולפיכך צדיק גמור יותר עדיף⁸⁰.

הערות - ילמד ענוים דרכו

80 לפי הסבר זה, יוצא שאין מחלוקת, אלא רבי יוחנן מתייחס לעצם האישיות של האדם, ואישיותו של הצדיק נקיה יותר ורחוקה יותר מהחטא, ואילו רבי אבהו מתייחס לעמל של האדם, והעמל להתרחק מהחטא גדול יותר אצל בעל התשובה.

בהפרש שבין שני מבטים אלו, עצם האישיות והעמל, מתרץ הרמב"ם (שמונה פרקים, פרק ו) גם את השאלה אם מי שמתאווה לחטא ומתגבר גדול יותר ממי שנפשו בריאה ואינו מתאווה לחטא כלל. שם חילק הרמב"ם בין המצוות השכליות שבהן הצדיק מעולה יותר, כי בהן ראוי שטבע הנפש לא

מסלול 1: יום ה, יב באלול
מסלול 2: יום א, יד באלול
מסלול 3: יום ג, יד באלול
מסלול 4: יום ה, יד באלול

ועוד יש להבין (את ה)מחלוקת שלהם⁸¹, כי אשר (=מי ש)נוטה אל החומרי - אין מעלתו כל כך (גדולה). וסבר רבי אבהו, כי בעל תשובה, שהוא מסלק עצמו מן החטא, דבר זה פשיטות גמור (=שהרי כדי להתגבר על טבעו ולקנות טבע חדש הוא זקוק להתעלות רוחנית עליונה) כמו שהתבאר למעלה (שהוא צריך לבטל את עצמיותו לה' ולמשוך חיות חדש ממש), כי זהו עניין בעל התשובה, שהוא מתפשט ומסתלק מן החטא. לכך מעלתו יותר כי אי אפשר להתפשט ולהסתלק מן החטא (אלא) רק מצד הפשיטות הגמור. ולכך אמרו (פסחים נד, א): "התשובה נבראת קודם שנברא העולם", אם כן התשובה היא מעל העולם הגשמי. ולכך "שלום לרחוק" והדר "לקרוב", כי הבעל תשובה קרוב אל הש"י. ויש לך להבין כי מה שבעל תשובה הוא יותר עליון ויותר נבדל אלוהי מן הצדיק, דבר זה נרמז ב(אות) ה"א. כמו שאמרו במנחות (כט, ב), כי העולם הזה נברא בה"א, שיש לה פתח למטה - שכל הרוצה (לחטוא) לצאת - יצא, ויש לה פתח למעלה - שאם רוצה לשוב בתשובה ולכנוס - מסייעין לו. ולמה יש לה תג? שאם הוא חוזר בתשובה - קושר לו השם יתברך כתר.

והנה הכתר הזה, הוא התג אשר יש על הה"א, והוא למעלה מן האות, וזה מרמז כי יש לבעל תשובה אשר הוא חוזר בתשובה ונבדל מן החומרי כתר ממש, והכתר הזה כתר נבדל שהרי הוא על האות.

וה(אות) צד"י, שמורה על האדם שהוא צדיק, גם כן יש לו כתר דבק באות, אבל אין הכתר הוא למעלה על האות, רק שהיא קשורה באות מאחוריו (=מפני שצדיקותו נובעת מטבעיותו). והנה תג של ה"א, שהוא על האות, הוא כתר נבדל לגמרי. וזה מפני כי בעל התשובה נבדל מן החומרי לגמרי, לכך הכתר הזה הוא נבדל. אבל כתר הצד"י אינו נבדל מן גוף האות, לכך כתר שלו אינו נבדל כמו בעל תשובה, לפי שהוא פורש מן החומרי ועשה תשובה.

ולמאן דאמר כי "הצדיק יש לו מעלה יותר" - (זהו משום) שלא חטא כלל, ולא היה לו חיבור וצירוף אל הפחיתות. ו(ביאור) המחלוקת, כי יש כאן ב' בחינות (מצד הגוף ומצד הנשמה): כי מצד הגוף החומרי - הוא החטא (כלומר: החטא הוא מצד הגוף והחטא פוגם בו) - ומצד הזה, הצדיק שלא חטא, מעלתו יותר עליונה. אבל מצד הנשמה - שאין מצד הנשמה החטא (כי היא לא נמשכת לתאוות והחטא אינו פוגם בה) - מעלת בעל התשובה יותר

הערות - ילמד ענוים דרכו

יתאוה לעבירה, לבין המצוות השמעיות שבהן המתאוה גדול יותר כי מתגבר על יצרו ולפום צערא אגרא (ועיין בעקדת יצחק שער ק במה שחלק על הרמב"ם בזה). וכבר ביארנו שהעמל במצוות מבטא עליו גדול יותר באהבת ה' ויראתו, וזה עומק השכר לאדם העמל.

81 לפי הפירוש הראשון, כל הדיון הוא בשאלה מי רחוק או קרוב יותר לחטא. וזה קשה, שהרי רבי אבהו פירש את המילים "רחוק" ו"קרוב" ביחס לה'. על כן מביא המהר"ל פירוש נוסף שבו הוא מבאר את עניין הריחוק והקירוב ביחס לקב"ה.

מסלול 1: יום ה, יב באלול
מסלול 2: יום א, יד באלול
מסלול 3: יום ג, יד באלול
מסלול 4: יום ה, יד באלול

עליונה, שיש אל הנשמה הפשיטות לגמרי, כאשר הוא בעל תשובה, כמו שהתבאר. והמחלוקת - איזה מעלה יותר עליונה (הגוף או הנשמה)⁸².

ולפיכך כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה. כי הנביאים הם בני אדם בגוף, איך אפשר שיראו בנבואתם מדרגת הצדיק הנבדל המדרגה שיהיה לו לעתיד לבוא? דבר זה אי אפשר! רק על זה נתנבאו - על מדרגת בעלי התשובה, שנפשם מוטבע בחומרי כשהיו חוטאים ואף כי חזרו בתשובה, אין לנפשם מדרגה נבדלת לגמרי. ופירוש זה מבואר. כך הוא דעתו, ואין סותר לדעתו מה שיש תג על הה"א, למבין דבר זה⁸³.

ועוד יש לדעת מחלוקת החכמים האלו. כי למאן דאמר "בעלי תשובה יותר גדולים", כי בעל התשובה שמסלק את החטא, דבר זה הוא סילוק הגוף (כלומר העכירות הגופנית, התאוות), והוא יותר מן הצדיק, אשר (=משום ש) הגוף הוא המונע המדרגה העליונה, שהיא בעולם הבא (כי בעולם הבא אין יצרים ותאוות). שהרי הצדיק לא היה גובר לבטל את הגוף שלו. ולפיכך לעולם הבא, שהוא העולם שאין שם פחיתות הגוף - בעלי תשובה (גדולים) יותר.

ולמאן דאמר "הצדיק הוא יותר", כי כאשר היה בעולם הזה, לא היה נמשך אחר גופו החומרי אשר בו החטא. לכך לעולם הבא שהוא מסולק בעצמו מן החומרי לגמרי - יקנה אז מעלה העליונה, הוא סילוק החומרי לגמרי. ואם כן המעלה הזאת שהיא לבעל תשובה שהיה מסלק את גופו החומרי אין צריך לצדיק, כי דבר זה יהיה מעצמו לעולם הבא, ששם הוא סילוק הגוף. ואם כן מעלת הצדיק (גדולה) יותר, שמעולם לא היה

הערות - ילמד ענויים דרכו

82 על פי הפנימיות, כל תכלית הנשמה ותפקידה הוא להאיר בגוף, לזככו ולרוממו. ולעומת זאת, תפקיד הגוף לבטל עצמו אל הארת הנשמה. לכן הגוף עסוק בביטול הגוף ובהעצמת הארת הנשמה עליו, ואילו הנשמה עסוקה בקידוש פעולת הגוף. משל לימות החול והשבת: שבת שייכת לעבודת הנשמה ולכן כל עניינה לעסוק בקידוש הפעילות הגופנית - בעונג האכילה והשתייה והתשמיש - לשם שמים, ואילו ימות החול שייכים לעבודת הגוף ולכן כל עניינם לעסוק בצמצום פעילות הגוף ולעשותן עראיות ומכוונות רק לשם השבת.

מתוך כך נבין שבעל התשובה, שהוא מלוכלך בגופו בחטא, כל מעלתו היא בהתרחקות מהפעילות הגופנית ובהעצמת הארת הנשמה עליו (וזה בעיקרה עבודת "ימות המשיח" בעולם הזה), בבחינת "כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין", ואילו הצדיק שגופו נקי מהחטא, כל מעלתו ופעילותו היא בקידוש הפעילות הגופנית (והיא מעלת העולם הבא, על פי בעלי הסוד, שבו הגוף מזדכך ומקבל צורה חדשה).

מעתה תבין את המשפטים הבאים של המהר"ל, שדווקא בעל התשובה שייך לנבואת הנביאים, שניבאו על עבודת העולם הזה. אבל הצדיק שייך לעולם הנבדל, היינו מציאות העולם הבא. כי זיכוכ הגוף היא עבודה של העולם הנבדל, ואילו עליו הנשמה היא העבודה של העולם הזה בגוף העכור.

83 עיין בהערה הקודמת.

מסלול 1: יום ה, יב באלול	מסלול 3: יום ג, יד באלול
מסלול 2: יום א, יד באלול	מסלול 4: יום ה, יד באלול

נוטה אחר החומרי. ולכך מדרגת הצדיק: "עין לא ראתה אלוהים זולתך". כי מדרגת הצדיק צפונה⁸⁴.

ומחלוקת שלהם דבר עמוק מאוד, כאשר תבין, כי מדרגת הצדיק עולה עד המדרגה הצפונה לגמרי. והבן זה.

שאלות מנחות:

- ✦ במה הצדיק הגמור רחוק מן החטא יותר מבעל התשובה, ובמה בעל התשובה רחוק מן החטא יותר מהצדיק?
- ✦ אצל מי הנשמה מאירה יותר - בעל התשובה או הצדיק?
- ✦ אצל מי הגוף טהור יותר - בעל התשובה או הצדיק?
- ✦ מה ההבדל בין המבט על מדרגת הנשמה של האדם למבט על מדרגת הגוף של האדם?
- ✦ מדוע בעל התשובה שנשמתו מאירה יותר וגופו עכור - מדרגתו שייכת דווקא לימות המשיח ולנבואת הנביאים? מדוע הצדיק שגופו נקי יותר ונשמתו מאירה פחות - מדרגתו שייכת דווקא לעולם הבא?

הערות - ילמד ענויים דרכו

84 הסבר הדברים לענ"ד: כי בעולם הבא הפעילות הגופנית מושבתת, שאין בו לא אכילה ולא שתייה וכו'. והנה יש שתי דרכים להגיע לכך: או על ידי שהגוף ימשיך לתבוע את צרכיו, אלא שרצון האדם יהיה מתגבר עליו, והרי הוא כמי שמענה את גופו, ועל ידי זה יזכה שגופו לא יחצוץ מלהנות מזיו השכינה. או בכך שהקב"ה מסלק את הגוף הישן ונותן לו גוף חדש מזוכך יותר. והנה הצדיק אינו יכול להתגבר על גופו ועל תאוותיו לעתיד לבוא, לעומת בעל התשובה שיכול (כי כיוון שעשה כן בעולם הזה - יכול לעשות כן גם בעולם הבא), ולכן "במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים יכולים לעמוד". אבל מצד שני אין הוא צריך לזה, כי כיוון שהוא בעולם הזה סילק את עצמו מתאוות הגוף ולא נמשך אליהן כלל - כך לעתיד לבוא יסלקו מעליו את הגוף ויקבל גוף חדש מזוכך, ולא יצטרך להתגברות כלל ניהם שתי בחינות של יום הכיפורים, שהוא מעין עולם הבא, עה"פ: "ועיניהם את נפשותיכם" - שיש שמענים גופם ממש, ויש שהם כמלאכים שלא חשים בתענית. ועיין גם בדעת תבונות סימן פח].

והנה הבחינה של בעל התשובה קיימת כבר בעולם הזה - ההתגברות על דחפי הגוף. אבל הבחינה של הצדיק - זיכרון הגוף - צפונה בעיקרה רק לעתיד לבוא, שזהו זמן החלפת הבגדים הצואים והלבשת המחלצות. ולכן היא בחינה צפונה בעולם הזה.

מסלול 1: יום ה, יב באלול	מסלול 3: יום ג, יד באלול
מסלול 2: יום א, יד באלול	מסלול 4: יום ה, יד באלול